

Nagy Balázs Vince

Levélár-pedagógiai program az MNL Veszprém Vármegyei Levéltárában

*Kapcsolati háló – kommunikáció – játék – vezetés
– élményalapú tudásátadás*

„A gyermek számára a játék nem pusztán időtöltés, hanem a tanulás és felfedezés eszköze.”

(Maria Montessori)

Tudásalapú társadalomban élünk. Az információ megszerzése, felhasználása és továbbadása jelentős hatalom a gazdaság, a politika, a kultúra, s az élet minden területén. A technológiai fejlesztések, a környezeti és társadalmi kihívások megoldása, az új kutatási eredmények, a versenyképesség növelése mind a folyamatos, élethosszig tartó tanuláson alapszik.¹ Ehhez az élethosszig tartó tanulási folyamathoz² szeretne a levéltár is hozzájárulni azzal a tudással és információbázissal, amelyet őriz.

A közgyűjtemények szerepe az oktatásban egyre jobban felértékelődik. A levéltárak és a közoktatási intézmények együttműködése új lehetőségeket kínál. A levéltár-pedagógia a tanórán kívüli, nem-formális oktatás terén élménypedagógiai eszközökkel olyan kompetenciákat fejleszthet a diákoknak, amelyekre az iskolai körülmények között nem lenne mód.³

A levéltár-pedagógia egyik legnagyobb kihívása az önazonosság megtalálása.⁴ A múzeum- és a könyvtár-pedagógia is előttünk jár mind években, mind tapasztalatban, de ez nem hátrány, mert az általuk összegyűjtött sok értékes tapasztalatot, tudást fel tudjuk használni a levéltár-pedagógia területén.

A legfontosabb mindig a cél meghatározása, a miért, kinek és hogyan kérdőszavakra adott válasz. A levéltár-pedagógia céljai között szerepel a tudásmegosztás, a kompetenciafejlesztés,⁵ a komplex látásmód kialakítása, az eredeti források megismertetése, térben és időben való elhelyezése, a kutatási módszertan bemutatása és a helyi, közösségi identitás erősítése.⁶

¹ Vágola, 2013: 61–62.

² Ua.: 62.

³ Rácz–Mautner: 2019.

⁴ A levéltár-pedagógia fogalmának meghatározására többen tettek már kísérletet. Lásd: Simonkay, 2017: 50–51.; Pál, 2019: 57.; Levéltári fogalomtár.

⁵ Szövegértési, szövegalkotási, szociális és állampolgársági, kulturális tudatosság és kifejezőképesség, digitális kompetenciák. Lásd: Vágola, 2013: 63.

⁶ Pál, 2019: 57.

Nyitás a levéltár-pedagógia irányába

Levéltárunkban a levéltár-pedagógia irányába történő nyitás a 2010-es évek elején kezdődött. Az Új Széchenyi Terv Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) keretén belül „Múzeumok és levéltárak iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése” tárgyú pályázatra 2012-ben beadott levéltár-pedagógiai programunk támogatásban részesült. A projekt keretében oktatótér kialakítását és levéltár-pedagógiai foglalkozások módszertani háttérének kidolgozását valósíthattuk meg. Ez a pályázat hatalmas lökést adott a levéltár-pedagógia infrastrukturális és módszertani fejlesztésének. Az intézmény vezetése erre a területre referenst nevezett ki, aki koordinálja a feladatokat, s akinek egy levéltárosokból álló kisebb csapat pedig segíti a munkáját. Hat veszprémi közoktatási intézménnyel – három általános iskolával (Veszprémi Báthory István Sportiskolai Általános Iskola, Hriszto Botev Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskola, Deák Ferenc Általános Iskola) és három középiskolával (Veszprémi Szakképzési Centrum Ipari Technikum, Lovassy László Gimnázium, Padányi Katolikus Iskola) – kötöttünk együttműködési megállapodást a 2013. december 1. és 2018. december 1. közötti időszakra. A megállapodások több vállalást is rögzítettek a felek részéről, ami a tervezhetőséget biztosította.

Az iskolák vállalták, hogy meghatározott számú csoporttal és létszámmal vesznek részt levéltári óráinkon és foglalkozásainkon,⁷ s a keret- és a helyi tantervükbe is szervesen beépítik a levéltár nyújtotta lehetőségeket. A közoktatási intézmények a program keretében vállalták továbbá, hogy közreműködnek közös levéltári órák és programok szakmai-módszertani kidolgozásában és megvalósításában, s a levéltárat mint együttműködő partnert a hivatalos honlapjukon kiemelt helyen feltüntetik, a levéltári programokat és rendezvényeket népszerűsítik.

A levéltár vállalta, hogy levéltár-pedagógiai programjai kialakításánál figyelembe veszi az együttműködő intézmények szakmai igényeit és véleményét. A partnerintézmények szakmai igényeit minden évben felmértük és az iskolák véleményét meghallgatva olyan tematikus levéltári órákat is készítettünk, amelyet kifejezetten ők kértek, valamint mi is ajánlottunk olyan programokat, tematikus levéltári órákat, amelyek központi levéltári projektekhez kapcsolódtak (Reformáció MNL, Hetedízigen). Mindezek mellett állandó kapcsolattartó munkatársat jelöl meg, a levéltár-pedagógiai és közművelődési programokról, tanfolyamokról, továbbképzésekről, tanulmányi versenyekről, pályázatokról tájékoztatja az intézményeket, s a közoktatási intézmény iskolán kívüli tematikus napjaihoz helyszínt és foglalkozásokat biztosít.

A hat veszprémi közoktatási intézménnyel kötött együttműködés nagyon sikeres volt, a vállalások és kitűzött célok maradéktalanul megvalósultak, sőt a csoportok száma és a programban résztvevők létszáma is messze felülmúlta a megállapodásban vállaltat.

---

⁷ A programban intézményenként átlagosan 6–8 csoportot fogadtunk egy-egy tanévben. Az általános iskolák 100-150 fő/tanév, míg a középiskolák 50 fő/tanév körül vettek részt a projektben.

A levéltár szervezésében tematikus levéltári órákon, rendhagyó történelemórákon, projektnapokon, levéltár-látogatásokon, szakmai műhelymunkán, tanulmányi versenyekre való felkészítésen, várostörténeti vetélkedőkön vettek részt a diákok. A megállapodásban érintett iskolákon kívül más, megyeszékhelyi és vidéki közoktatási intézményekkel is sikerült jó kapcsolatot kialakítani.

A levéltár-pedagógiai foglalkozásokat – az eredményes TIOP pályázatnak köszönhetően – a levéltár jól felszerelt oktatótermében tartjuk, ahol modern, interaktív szemléltetőeszközök, okostábla, tablet és számítógépek segítik az oktatómunkánkat. Az intézmény megfelelő terekkel, helyiségekkel rendelkezik ahhoz, hogy akár nagyobb csoportot is fogadjunk, de több kisebb csoport egyidejű foglalkozását is meg tudjuk szervezni. Tapasztalataink alapján az ideális csoportlétszám 12-15 fő.

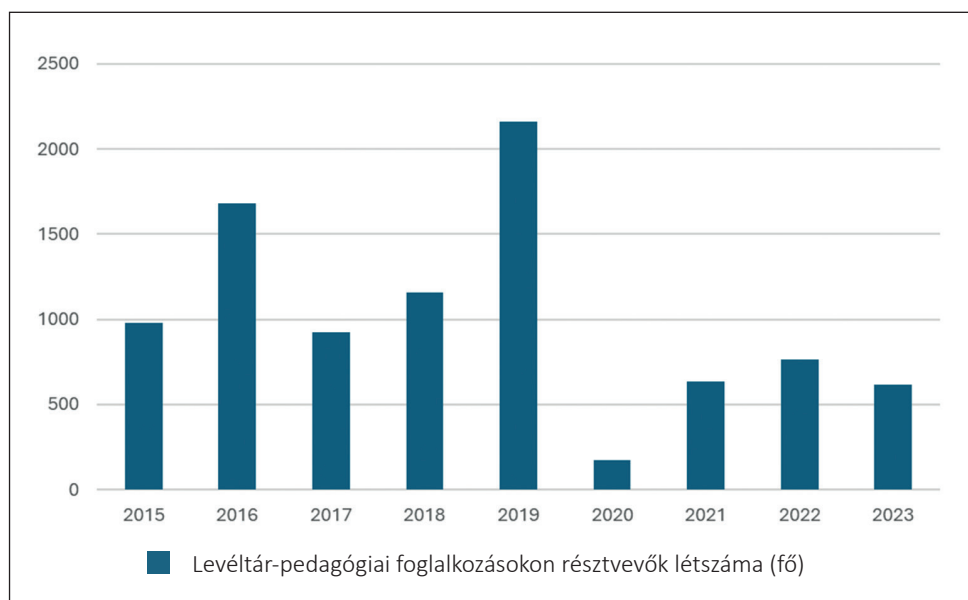
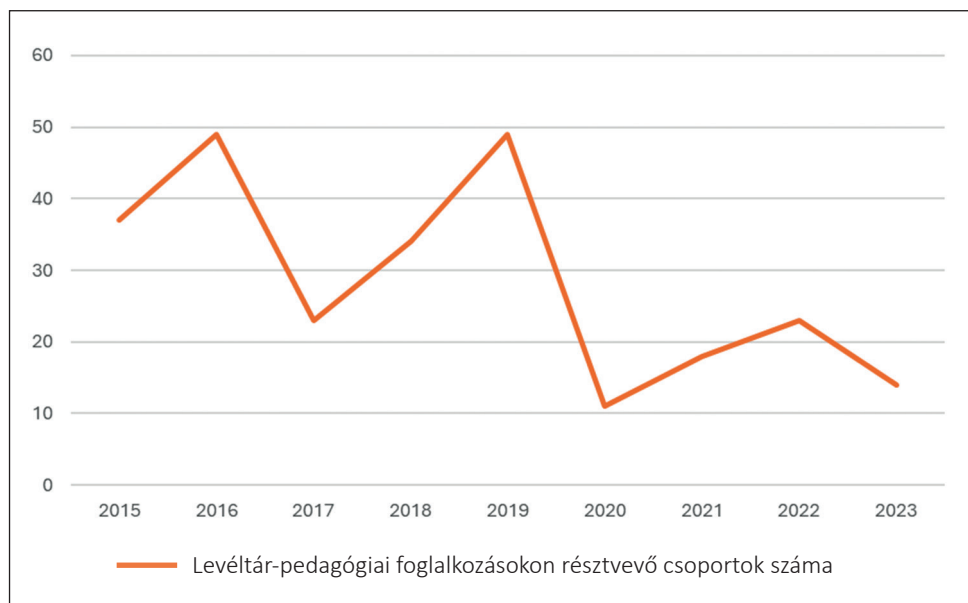
A kapcsolati háló kialakításához elengedhetetlen volt a személyes kapcsolatok kiépítése és fenntartása mind az intézmények vezetőivel, mind kapcsolattartóikkal. (A kapcsolatok építése érdekében többször elmentünk személyesen is az intézmények vezetőihez és tanáraihoz, hogy bemutassuk programunkat, meghallgassuk igényeiket.) Próbáltunk az iskolák egyéni kívánságainak is megfelelni, amikor tematikus foglalkozásokat kértek, akár ünnepekhez kapcsolódóan, akár az iskola sajátosságaihoz igazodva. Például a Hriszto Botev Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskola és a Lovassy László Gimnázium német nemzetiségi tagozatos diákjai részére német nemzetiségi tematikájú levéltári órákat készítettünk, valamint az iskolák hasonló témájú projektnapokat is tartottak levéltárunkban.

Hátrányos helyzetű települések iskolai csoportjait is mindig szívesen fogadjuk. Intézményünk levéltár-pedagógiai foglalkozásokat, levéltár-látogatásokat fogyatékkal élők csoportjainak is biztosít. Különleges élmény volt, amikor a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége Veszprém Vármegyei Szervezetének tagjait láthattuk vendégül egy foglalkozásra, amelyen jelnyelvi tolmács segítette a kommunikációt.

A TIOP pályázat első megvalósítási évében, a 2014/2015-ös tanévben 21 csoportot fogadtunk 396 fővel, a következőben pedig 21 csoport járt nálunk (433 fő). A 2015-ös évben az összes levéltárba látogató, levéltári foglalkozásokon részt vevő csoport száma elérte a 37-et (977 fő).

A tárgyalt levéltári programokon résztvevők számát tekintve a rekordévünk a 2019-es, a koronavírus-járvány előtti év volt. A 2018/2019. tanévben a TIOP pályázat keretében 24 csoport (539 fő) látogatott el hozzánk, a 2019. év teljes látogatottsága pedig elérte a 49 csoportot (2160 fő). Egy éven belül még soha ennyien nem érkeztek a levéltárba. Ez a szám hatalmas eredmény volt, de emellett mégis a legbüszkébbek arra voltunk, hogy a levéltárhoz közeli, a veszprémi Jutasi úti lakótelepen található két általános iskolából nem került ki úgy nyolcadik osztályos diák, hogy ne járt volna a levéltárunkban, ne vett volna részt valamelyik foglalkozásunkon.

A TIOP pályázat legnagyobb tanulsága az volt, hogy ha keretet adunk egy jó elképzelésnek, az együttműködés alapjait hivatalosan, írásban is megerősítjük, az biztonságot, tervezhetőséget biztosít mindenki számára. A projekt öt éve alatt olyan erős kapcsolati háló épült ki az intézmények és a levéltár között, amelyre most és a jövőben is építhetünk.

A személyes és szakmai kapcsolatok nélkül nem lehetett volna eredményes a leváltár-pedagógiai programunk. Az együttműködést, és a leváltár-pedagógiai programunkat is folytatni, megújítani és kiterjeszteni akartuk, új intézmények bevonásával is. Sok tervünk volt, amit a világjárvány miatt újra kellett gondolnunk.

Levéltár-pedagógia a digitális térben

A 2020-as évben, a covid-járvány alatt egy teljesen új helyzettel kellett megbirkóznunk. Hatalmas kihívás volt, hogy a kemény munkával, szervezéssel felépített, jól koordinált és sikeresen megvalósított levéltár-pedagógiai programunkat megmentsük. Az új kihívásoknak megfelelően a digitális térbe helyeztük át azt, s digitális tartalmakat készítettünk: tematikus levéltári órákat, mindenki számára elérhető online feladatokat. Ebben a feladatban a helyi iskolák, tanárok is segítettek, így sikerült jól használható anyagokat összeállítani, amelyeket a történelem órákon is hasznosítani lehet.

Hiánypótló és színvonalas kezdeményezés volt a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) központi levéltár-pedagógiai projektje, az Oktatólapok. Az MNL-ben 2020-tól felgyorsult az a törekvés, hogy az intézmény szabadon elérhető, online tartalmak, alkalmazások létrehozásával és megosztásával támogassa az iskolai oktatást. A levéltári forrásokhoz, adatbázisokhoz kapcsolódó feladatok által a diákok megismerkedhetnek a levéltár gyűjteményével, valamint fejlődik szövegolvasási, szövegértési és digitális kompetenciájuk. Az Oktatólapok digitális felület (<https://oktatoalapok.mnl.gov.hu/>) lehetővé teszi, hogy a levéltár-pedagógiai foglalkozásokat az IKT (információs és kommunikációs technológiák) eszközök bevonása révén digitális oktatási tartalmakkal színesítsük. 2020-ban egy sikeres pályázatnak köszönhetően intézményünknek lehetősége volt online levéltár-pedagógiai program megvalósítására. A projektben online feladatkészítő szoftverre fizettünk elő és több témában készítettünk online feladatokat az Oktatólapok felületre, ahol ingyenesen mindenki számára elérhető a Veszprém vármegyei levéltári forrásokra épülő 25 tematikus feladat.

A covid utáni éveket az újrakezds jellemezte. Ismét meg kellett személyesen szólítani az iskolákat, a csoportokat. Új, kreatív, digitális és modern tartalmakat, programokat kellett készítenünk. Meg kellett újulnunk szemléletben, kommunikációban és kínálatban is ahhoz, hogy a fiatalokat elérhessük. Ebben segített nekünk Veszprém város és a régió sikeres Európa Kulturális Fővárosa (EKF) pályázata.

A lehetőségek éve, a levéltár-pedagógia sokszínűsége

Veszprém és a Balaton-régió számára a 2023-as év a kultúra éve volt. Ebben az esztendőben Veszprém nyerte el az EKF címet, ami nagy lehetőséget biztosított a városnak és a régióknak, de természetesen a levéltárnak is, hogy megmutathassuk magunkat.

Két nagyon sikeres levéltár-pedagógiai pályázatunkat szeretném kiemelni, amelyet a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt támogatásával sikerült megvalósítani, az egyik a Kincskereső várostörténeti vetélkedő, a másik pedig Az elveszett pecsét nyomában – nyomozós játék a levéltárban elnevezésű levéltári szabadulószoza.

Mindkét programmal a játék, a kreativitás és a levéltári források bemutatása volt a cél, olyan eszközökkel, amelyek a fiatalok érdeklődését is felkeltik.

A Veszprémi Térképvándor⁸ mobil applikáció használatára épülő Kincskereső város-történeti vetélkedőt 2023. szeptember 28-án rendeztük meg Veszprém belvárosában. A vetélkedő, amelyre tíz csapat jelentkezett négy veszprémi általános iskolából, hét állomásán – Hősök kapuja, Városháza, Fekete Sas patika, Kapuváry-ház, Cholnoky-ház, Vármegeháza, Múzeum – különböző típusú feladatokat kellett megoldaniuk a résztvevőknek, ahol a gyorsaság, a memória, a figyelem, a szerencse és a levéltári források értelmezése, illetve a szövegértés is számított.

A várostörténeti vetélkedő utolsó állomásán, a Laczkó Dezső Múzeum mellett felállított levéltári sátorban az MNL Állományvédelmi Osztályának munkatársai könyvkötéssel és restaurálással kapcsolatos bemutatót tartottak, valamint kézműves foglalkozással is készültek a gyerekek számára.

Másik projektünk, a levéltári szabadulószoza célja az, hogy játékos, interaktív formában, izgalmas, érdekes és ismeretterjesztő feladatok által megismertessük és közel hozzuk Veszprém város történetét az érdeklődőkhöz. A tervezés első lépésében tapasztalatszerzési és csapatépítő jelleggel kipróbáltunk (a projektet megvalósító csapat tagjai) egy veszprémi szabadulószobát, hogy az ott szerzett tapasztalatokat beépíthessük saját projektünkbe. A következő lépés a helyszín kiválasztása volt. A levéltár épületében olyan terekbe, szobákba helyeztük el a játékot, amelyek tárgyi berendezései is élményt nyújtanak, műemléki szekrényei történeti, egyedi légkört biztosítanak. A szabadulószoza helyszíneinek az intézmény dísztermét, az oktatótermet és a hiteleshelyi szobát jelöltük ki. A díszteremben az 1782. évi vármegyei levéltári műemlékszekrény, a hiteleshelyi szobában a 19. század elején készült hiteleshelyi szekrény sor kalligrafikus feliratokkal ellátott fiókjai, az oktatóteremben pedig egy digitális tábla segíti a játékosokat a feladatok megoldásában.

A szabadulószoza megvalósításában a legnehezebb az alaptörténet kitalálása volt, valamint az, hogy a feladatokat úgy készítsük el, hogy a nyomozós játékban résztvevők sikeresen tovább tudjanak lépni a soron következő feladatra, végül pedig megtalálják az elveszett pecsétet.

A feladatok levéltári forrásokra épülnek, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a résztvevők a történeti értékű, eredeti levéltári dokumentumokat megismerhessék. A szabadulószoza kihívásai között megtalálható logikai, kereső, interaktív, szövegértő, digitális feladat egyaránt.

A pályázat eredményeként létrejött egy olyan interaktív tér, ahol Veszprém város történetével játékosan, de történelmi ismeretekre építve, levéltári források alapján ismerkedhetnek meg az érdeklődők. A levéltári szabadulószobával egy olyan nyomozós játékot sikerült megvalósítani, amely minőségi kapcsolódást biztosít minden korosztály számára, helytörténeti ismeretekkel és maradandó élménnyel gazdagítja a játékban résztvevőket.

---

⁸ A Veszprémi Térképvándor a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa és az MNL közös projektje. Az alkalmazás alapját Veszprém város történeti magjának 1857–1947 közötti utca- és ház-szerkezete képezi. Az adatbázisra épülő applikációban a korabeli házjegyzékekből és házösszeírásokból származó információk, az utcák, házak és háztulajdonosok legfontosabb adatai és a képek a digitalizált történeti térképekhez kapcsolva jelennek meg.

Levéltár-pedagógiai foglalkozás a Veszprémi Báthory István Sportiskolai Általános Iskola tanulói részére

Kincskereső várostörténeti vetélkedő Veszprém belvárosában

Gyakorlati tapasztalatok megosztása

A levéltár-pedagógia területén eltöltött több mint egy évtized alatt sok értékes és hasznos tapasztalatot gyűjtöttem kollégáimmal, ami formálta és segítette munkánkat. Minden levéltár-pedagógiai foglalkozás alapja a jó felkészültség, a megfelelő előkészület és a kreativitás.

A görög eredetű pedagógia szó jelentése: vezetés, kísérés, gyermekkísérés, gyermekvezetés.⁹ Az emberekkel való foglalkozás, vezetés, tanítás különleges képességeket kíván. Nem elég a szakmai tudás, készség is kell ahhoz, hogy megfelelő módon át tudjunk adni ismeretet. A foglalkozásokon résztvevők kora, tudásszintje, érdeklődési köre, aktivitása, kommunikációs készsége mind meghatározza azt az utat, amelyet egy adott foglalkozáson választanunk kell. A legfontosabb pedig az, hogy a foglalkozás alatt minden egyes helyzetre legyen megfelelő válaszuk. Ehhez sok tapasztalatra van szükség.

A csoporttal való kommunikációban a személyes kontaktus felvétele, a személyek megszólítása kiemelten fontos. A foglalkozás elején, ha megfelelő légkört sikerül kialakítanunk, az az egész alkalomra hatással van. Érdemes különböző érzékszervekre ható impulzusokat adni (szó, kép, mozgókép, hang). Nem egyszerű feladat, hogy sokszor szűk időkeretben kell úgy megvalósítani foglalkozásainkat, hogy az motiváló legyen akár későbbi kutatások elkezdéséhez, akár a történelem iránti érdeklődés elmélyítéséhez.

Nagyon fontos a levéltár-pedagógia területén is a visszacsatolás (*feedback*): átgondolni, áttekinteni, hogy a kitűzött célok és eszközök mennyire voltak hatásosak, elértük-e azt az eredményt, amelyet vártunk, hol lehet és kell változtatnunk, fejleszteniünk. Erre a visszacsatolásra érdemes azonnal a foglalkozás, esemény végén sort keríteni, mind a diákoktól, mind a tanároktól visszajelzést kérni, illetve a foglalkozás után egy-két héttel újra megtenni ezt. A feedback eredményeit természetesen ki kell értékelni ahhoz, hogy fejlődni tudjunk.

Nagyon jónak és hasznosnak tartom az országos szintű tudásmegosztást, tapasztalatcserét, a levéltár-pedagógia módszertani fejlesztését, ötletek és sikeres projektek bemutatását workshopokon, kerekasztal-beszélgetéseken. Nagy lehetőségnek gondolok minden olyan országos, központi projektet, amelybe vidéki levéltárak is bekapcsolódhatnak.

A levéltár-pedagógia jelene és jövője

A Nemzeti Művelődési Intézet 2023-ban indított Petőfi Kulturális Programjában az MNL Ma is tanultam valamit! elnevezésű levéltár-pedagógiai programot indított általános és középiskolás diákok részére, amelyben intézményünk is részt vesz.

---

⁹ A görög *paideia* – amelynek eredete a *paiz* (gyermek) szóra megy vissza – jelentése: testi, szellemi nevelés egysége. Jelentésértartalma igen gazdag: a gyermekgondozást, képzést, oktatást, nevelést épp úgy jelölte, mint a műveltséget, a kultúrát. Hangzása hasonló, mint a *paidia* (játék) kifejezésé – a görög bölcsek szívesen játszottak ezzel az egybecsengéssel. Lásd: Pukánszky–Németh, 1996.

A Petőfi Kulturális Program egyik kiemelt célja, hogy a vármegye legkisebb településeit is elérjük és a minőségi kultúrát helyben is meg tudjuk mutatni. Ez a program nagy lehetőség és kihívás számunkra. Lehetőség, mert sok vidéki iskolába, művelődési házba eljuthatunk, olyan fiatalokat szólíthatunk meg, akiknek nem lenne módjuk eljutni a levéltárba. Kihívás pedig azért, mert nem a megszokott környezetünkben, nem a komfortzónánkban dolgozunk. A csoportokhoz mértén kell kialakítanunk a foglalkozások tematikáját, módszertanát, sokkal több digitális eszközt, adatbázist kell használnunk. Meg kell találnunk azokat a kommunikációs csatornákat és eszközöket, amelyekkel elérhetjük a diákokat. Olyan feladatokat kell készítenünk, amelyek ösztönöznek a történelmi és kulturális értékek, emlékek megfigyelésére, a tankönyvön kívüli ismeretszerzésre, lehetőséget adnak az önálló és a kooperatív tanulásra, hozzájárulnak az identitástudat fejlesztéséhez. A foglalkozásokkal szeretnénk felkelteni az érdeklődést saját család, közösség, település története iránt, valamint elősegíteni a kutatással járó felfedezés örömeinek megtapasztalását. A levéltári kutatás támogatása kiemelt célunk, így erre fel is szeretnénk készíteni a diákokat (forrásolvasás, forráselemzés, forráskritika, kutatói kérdés megfogalmazása). Különös figyelmet szentelünk ezeken a foglalkozásokon az online levéltári adatbázisok bemutatásának.

A levéltár-pedagógia jövője a kapcsolati hálókat egyre szorosabbá fűzésében, a kommunikáció tanulásában, az élményalapú tudásátadásban és az állandó megújulásban rejlik. Meg kell találnunk az egyensúlyt a hagyományos kommunikáció és az IKT eszközökre épülő digitális és virtuális kommunikáció között. A személyes, interakciókra épülő, írás- és papíralapú foglalkozások mellett fontosak az IKT eszközökre épülők is. Az állandó tanulás és megújulás elengedhetetlen.

Szakirodalom

- Levéltári fogalomtár = Levéltári fogalomtár. Gondozója a Magyar Levéltárosok Egyesülete. <https://fogalomtar.archivportal.hu/> (A letöltés ideje: 2024. szeptember 4.)
- Pál, 2019 = Pál Ferenc: „Játsszunk levéltárosost!” Levéltári Szemle, 2019. 4. sz. 57–65.
- Pukánszky–Németh, 1996 = Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet. Bp., 1996.
- Rác–Mautner, 2019 = Rác Attila – Mautner Zoltán: Budapest Főváros Levéltára levéltárpedagógiai foglalkozásai. <http://ujkor.hu/content/bfl-leveltar-pedagogia> (A letöltés ideje: 2024. augusztus 28.)
- Simonkay, 2017 = Simonkay Márton: Levéltár-pedagógia ma és holnap. Levéltári Szemle, 2017. 4. sz. 50–65.
- Vágola, 2013 = Vágola Éva: A tanórán kívüli oktatás és az élménypedagógia pszichológiai, pedagógiai szempontjai és előnyei. Levéltári Szemle, 2013. 4. sz. 61–71.